

HZ. PEYGAMBERİ (S.A.S) ÖRNEK ALMANIN MAHİYETİ*

Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.)'i doğru bir şekilde örnek alabilmek için, onun, İslâm dinini anlatarak, uygulayarak ve yaşayarak, ashabına ve sonraki nesillere bıraktığı mirasını; yani sünnetini iyi anlamak ve doğru kavramak gerekmektedir.

İslâm dininin Kur'an'dan sonraki temel kaynağı olan "sünnet", bu dini tebliğ eden Hz. Muhammed (s.a.s.)'in dinî ve ah-lâkî örneğini ifade eden bir kavramdır. Onun bu örneğinin farklı görünüşlerini dikkate alan İslâm bilginleri sünneti, kavli (sözlü), fiili (uygulamalı) ve takrîrî (onaylı) olarak üçe ayırmışlardır. Birincisi, Hz. Peygamber'in sözlü açıklamalarını; ikincisi, eylem ve uygulamalarını, üçüncüsü de onay verdiği tutum ve davranışları ifade etmektedir.

Cenâb-ı Hak, müminlere, Hz. Muhammed'e inanıp itaat etmelerini ve onu örnek almalarını emretmiş ve şöyle buyurmuştur:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ. قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ
الْكَافِرِينَ

* Bu metin Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL tarafından hazırlanmıştır.

“De ki: ‘Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayan-dır, çok merhamet edendir.’ De ki: ‘Allah’a ve Peygamber’e itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse şüphe yok ki Allah kâfirleri sevmez’.”¹

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ
حَفِيفًا

“Kim peygambere itaat ederse, Allah’a itaat etmiş olur. Kim yüz çevirirse (bilsin ki) biz seni onlara bekçi göndermedik.”²

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ
الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

“Andolsun, Allah’ın Resûlünde sizin için; Allah’a ve âhîret gününe kavuşmayı uman, Allah’ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.”³

Cenâb-ı Hak, elçisinden, Kur’an’ı insanlara açıklamasını isteyerek şöyle buyurmuştur:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

“İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu Kur’an’ı indirdik.”⁴

Dinî Hükümlerin Kaynağı Olarak Sünnet

Dinî hükümlerin kaynağı olması bakımından sünnet İslâm bilginlerince üç şekilde ele alınmıştır:

¹ Âl-i İmrân, 3/31-32.

² Nisâ, 4/80.

³ Ahzâb, 33/21.

⁴ Nahl, 16/44.

1. Kur'an doğrultusunda hükümler getiren sünnet.
2. Kur'an'daki bazı âyetleri açıklayan sünnet.
3. Kur'an'da bulunmayan yeni hükümler koyan sünnet.

İslâm kaynaklarında yüzlerce örneğine rastlanabilecek bu üç kategorideki nebevî öğreti dikkate alınmadan İslâm dininin doğru anlaşılması ve hayata geçirilmesi mümkün değildir. O yüzden sünnet, Kur'an'dan ayrı düşünülemez önemli bir kaynaktır.

İslâm bilginleri, Hz. Peygamber'in söz ve eylemlerini, dinî ve dünyevî olmak üzere iki temel ayrıma tabi tutmuşlardır. Buna göre, Hz. Peygamber'in dinle ilgili söz, eylem ve davranışları dinde kaynak kabul edilmiş, dünyevî bilgi ve beceriye dayalı tutum ve davranışları bunun dışında tutulmuştur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in üstün ahlâkî kişiliğine, insanî erdemlerine temas ettiği halde, onun fizikî özelliklerine, giyim kuşamına, yeme-içmesine, dünyevî becerilerine temas etmemiştir. Örneğin; Kur'ân-ı Kerim'de onun yüce bir ahlâk sahibi olduğu (وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ)⁵; müminlere karşı şefkatli ve merhametli olduğu (لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ) (بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ) (فَيَسْتَجِيبُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ لَآ يَسْتَجِيبُ مِنَ الْحَقِّ) utangaç olduğu (فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَئِن لَّهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا) ;⁷ nazik ve yumuşak kalpli olduğu (عَلَيْطُ الْقَلْبِ لَأَنفَضُوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ)⁸ ifade edilmiş; ancak sıradan beşerî faaliyetlerine fazla değinilmemiştir. Kur'ân-ı Kerim, ona itaat edilmesini isterken peygamberlik görevine; örnek gösterirken de ahlâkî meziyetlerine dikkat çekmiştir. Bu durumda, Hz. Mu-

⁵ Kalem, 68/4.

⁶ Tevbe, 9/128.

⁷ Ahzâb, 33/53.

⁸ Âl-i İmrân, 3/159.

hammed'in söz ve eylemlerine tabi olma; yani sünnetine uyma, onun peygamberlik görevi ve ahlâkî kişiliğiyle yakından ilgilidir.

Dolayısıyla, Hz. Peygamber'in, Allah'tan alıp insanlara tebliğ ettiği vahiy çerçevesinde açıklamak, uygulamak, öğretmek, tavsiye etmek şeklinde tezahür eden hadis ve sünneti, İslâm dinini anlamak ve hayata geçirmek bakımından son derece önemli ve uyulması zorunludur. Onun rehberliği ve örnekliliği olmadan dini anlamak ve yaşamak da mümkün değildir. Başka bir ifadeyle, Allah'tan aldığı kutsal görevi eksiksiz yerine getirirken, ahlâkî kişiliği, ilkeli, tutarlı, azimli, sabırlı ve fedakâr tutumuyla toplumun her kesimine önder ve örnek olan Allah Resûlü'nün hadis ve sünneti, nasıl iyi bir insan ve olgun bir müslüman olunacağına reçetesi niteliğindedir.

Sünneti Yaşamak Hz. Peygamber'i Örnek Almakla Mümkündür

İnsanlar için güzel bir örnek (üsvetün hasenetün) olduğu Allah tarafından bildirilen⁹ Hz. Muhammed (s.a.s.), söz, eylem ve davranışlarıyla, tebliğ ettiği dinin ilkelerini müminlere açıklamış, böylece kendisine verilen elçilik görevini hakkıyla yerine getirmiştir. Ancak ona tabi olan müminler, onu nasıl ve ne şekilde örnek alacaklarını tam olarak anlayabilmişler midir? Tarih boyunca ortaya çıkan farklı tutum ve davranışlar bu konuda bir zihin karışıklığının bulunduğunu göstermektedir.

Evrensel bir dinin peygamberi olan Hz. Muhammed'in mesajı ve örnekliliği de evrenseldir. Sadece kendi dönemindeki muhataplarıyla sınırlı olmayan bu örnekliliği Kıyamete kadar sürekli kılabilmenin yolu, Allah Resûlü'nü nasıl örnek alacağımızı bilmekten geçer. Dolayısıyla bu noktada örnek almakla taklit etmek arasındaki farka dikkat çekilmektedir.

⁹ Ahzâb, 33/21.

Örnek almak, bilinçli bir faaliyettir. Örnek alan kimse, örnek alacağı kişi veya davranışı niçin örnek alması gerektiği bilinciyle hareket eder. Onda örnek alınması gerekli olan özellikler ve nitelikler bulunduğunu ve bunları benimsemesi halinde kendisi için faydalı olacağını düşünür. Taklit ise genellikle bilinçsiz bir davranıştır. Kişi çoğu kez taklit ettiği şeyi ya da kimseyi niçin taklit ettiğinin farkında değildir. Dilimize yerleşen “körü körüne taklit etmek” deyimini, bu durumu güzel açıklamaktadır. İnsan, bazen belirli bir amaç için bilerek isteyerek bir şeyi taklit edebilir. Örneğin bir kişinin sanatçılığı veya siyasetçileri taklit etmesi böyledir. Ancak bu taklit geçici ve sınırlı olduğu gibi insan üzerinde önemli bir etki bırakmaz. O halde örnek almak ile taklit etmek arasındaki şu farklara dikkat etmek gerekir:

1. Örnek almak her zaman bilinçli ve iradî bir davranıştır. Taklitte bu bilinç ve irade çoğu zaman bulunmaz ve kişi neyi niçin taklit ettiğinin bilincinde olmaz.

2. Taklit, delilini, kaynağını, dayanağını ve amacını araştırıp öğrenmeksizin bir görüş veya davranışı aynen tekrarlamaktır. Hâlbuki örnek almak, amacını, delilini ve kaynağını bilerek bir görüş veya davranışı izlemektir.

3. Örnek almak, insanın kişilik ve davranışlarında ciddi ve kalıcı değişimlere yol açar. Taklit ise kişinin sadece davranışlarında yüzeysel ve biçimsel bir değişim doğurur.

Hız. Peygamber’in sünnetini doğru anlamak ve onun örnekliğini iyi kavrayabilmek için taklit ile örnek almak arasındaki bu farkların dikkate alınması çok önemlidir. Çünkü Kur’ân-ı Kerim bizden Hız. Muhammed’i taklit etmemizi değil, örnek almamızı istemektedir.

Hız. Peygamber’in birçok konuda ashabıyla istişare ederek bundan çıkan sonuca göre hareket etmesi de kendisinin körü körüne taklit edilmesini istemediğini ortaya koymaktadır. Bedir Savaşı’nda müslüman askerlerin mevziinin değiştirilmesi örne-

ğinde görüldüğü gibi¹⁰ bazen o, onlardan gelen bir uyarıyı dikkate almış, kendi istemediği halde arkadaşlarının arzusu üzerine Uhud Savaşı'nda düşmanı şehir dışında karşılamıştır.¹¹ Hendek Savaşı'nda Medine'nin hurmalarının yarısı karşılığında kuşatmayı kaldırmaları için Gatafan kabilesiyle anlaşma yapmak isteğine karşı çıkan ashabının bu tutumuna saygı gösterip anlaşmadan vazgeçmiştir.¹²

Hem Kur'ân-ı Kerîm hem de Hz. Peygamber'in tatbikatından anlıyoruz ki, dinde taklit hoş karşılanmamış, bunun yerine bilerek anlayarak, düşünerek, ibret alarak dinin hükümlerine uyulması istenmiştir. Bu yüzden inanç alanında bile taklidî iman yerine tahkikî (araştırmaya dayalı) iman tavsiye edilmiştir. Taklit ancak ibadetlerin şeklî boyutunda söz konusu olabilir. Örneğin, namazın kılınışı, haccın eda edilişi ancak Hz. Peygamber'in uygulaması izlenerek öğrenilebilir. Nitekim bu konuda kendisi de,

صلوا كما رأيتموني أصلي

“Beni namaz kılarken gördüğünüz gibi kılınız”¹³ buyurmuştur. İbadetlerin şeklî boyutu akılla, mantikî çıkarımla, kıyasla tespit edilemeyeceği için bu konuda sınırlı bir taklit söz konusudur. Ancak bunların hikmetleri ve amaçları da akılla kavranmak durumundadır. Hz. Peygamber'in örneğini günümüzde yaşanır kılabilmek ve sonraki nesillere de canlı bir şekilde aktarabilmek için onun söz ve davranışlarının arkasında yatan amaçları iyi tespit etmeli ve onu niçin örnek aldığımızın bilincinde olmalıyız.

¹⁰ İbn Hişam, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Kahire 1974, I, 620.

¹¹ A.g.e., II, 63.

¹² A.g.e., III, 223.

¹³ Buhârî, “Ezan”, 18.

Hız. Peygamber'in Sünetinin Evrensel Niteliđi

Kur'ân-ı Kerîm Hız. Muhammed'in bütün insanlığa gönderildiğini bildirmektedir:

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ
الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

*“De ki, Ey insanlar! Ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan, kendisinden başka ilâh bulunmayan, yaşatan, öldüren Allah'ın elçisiyim. O halde Allah'a ve O'nun sözlerine inanan elçisi o ümmî peygambere iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.”*¹⁴

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

*“(Ey Muhammed!) Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”*¹⁵

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

*“Biz seni bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler.”*¹⁶

Bu âyetlerden anlaşıldığına göre, Hız. Peygamber'in sünetinin evrenselliği, onun bütün insanlığa gönderilen bir peygamber oluşundan kaynaklanmaktadır.

Sünetin temel esprisi ile bunları yerel ve evrensel açıdan değerlendirme arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu nedenle, Hız. Peygamber'in kendi dönemine ait bazı yerel ve bölgesel uygulamaları günümüzde değişse bile, onun arkasında yatan amacın

¹⁴ A'râf, 7/158.

¹⁵ Enbiyâ, 21/107.

¹⁶ Sebe', 34/28.

ortaya çıkarılarak nebevî öğretinin doğru bir şekilde anlaşılması sağlanmalıdır. Örneğin, Hz. Peygamber, toplu halde yemek yerken herkesin kendi önünden ve iki-üç parmağıyla yemesini tavsiye etmişse, doğal olarak aynı kaptan ve elle yenilen bir yemek kültürüne atıfta bulunmuştur. Burada ortak kaptan elle yemek yemenin sünnetle bir ilgisi olmadığı halde, başkalarının hakkına riayet ederek kimseyi rahatsız etmeden ağır ağır yemenin sünnetle doğrudan ilgisi vardır. Çünkü Hz. Peygamber'in vermek istediği mesaj, başka bir deyişle onun örnekliliği burada ortaya çıkmaktadır.

Bazı hadislerde görülen yerel unsurlarla bunlardan elde edilmesi gereken evrensel mesajlara şu örnekler verilebilir: Temizlik, İslâm dininin çok önem verdiği bir özelliktir. Günlük yaşamdan bireysel ibadetlere kadar pek çok alanda müminler temizlikle emrolunmuşlardır. Abdest, gusül, ağız ve diş temizliği bunların başında gelir. Bu temizlik ameliyesinin son perdesi olan cenazenin yıkanması da bir bakıma müminin içi ve dışıyla arınmış olarak Allah'ın huzuruna çıkmasını sembolize etmektedir. Bu bağlamda Hz. Muhammed (s.a.s.) de diş temizliğine çok önem vermiş ve her vesileyle dişlerin temizlenmesini tavsiye etmiştir.¹⁷ O gün diş temizliği için kullanılan en uygun araç Irak ağacının dalı ya da kökünden elde edilen misvaktır. Bugün daha gelişmiş temizleme araçlarıyla yapılan temizlikle de sünnet amacına uygun bir şekilde yerine getirilmektedir. Çünkü Hz. Peygamber'in konu ile ilgili hadislerinden çıkartılacak evrensel ve değişmez mesaj diş temizliğidir.

Görüldüğü gibi ilgili hadislerde bulunan yerel unsur, yani araç zamanla değişebilmekte ama evrensel unsur, yani amaç değişmemektedir. Çünkü araçları, zaman, mekân ve imkânlar belirler. Bize düşen, o sünnetin altında yatan asıl maksadı günümüze taşımaktır.

¹⁷ İlgili hadisler için bkz., Müslim, "Tahare", 15.

Temizlikle ilgili olarak, bazı hadislerde köpeğin yaladığı bir kabin önce toprakla ovulup sonra yedi kere yıkanması, bir rivayette de önce yedi kere yıkanıp sonra sekizincisinde toprakla ovulması tavsiye edilmiştir.¹⁸ Eski çağlarda toprağın temizlik aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Hz. Peygamber de kendi döneminde suyun yanı sıra kullanılan bu temizlik aracını, pislenen kabin daha iyi temizlenmesi için tavsiye etmiştir. Bugün topraktan daha güçlü temizlik araçları bulunduğuna göre, hadisin amacını gerçekleştirmek için bu araçları kullanmak daha uygundur.

Hz. Peygamber, Ramazan orucunun başlangıç ve bitiş zamanlarını tespit etmek için Ramazan ve Şevval aylarının hilâllerinin görülmesini, hava kapalı olursa Ramazanın 30 güne tamamlanmasını istemiştir.¹⁹ Kamerî takvimin ay başlarını tespitite o gün bilinen en pratik yöntem bu idi. Ancak günümüzde astronomi biliminin gelişmesiyle, ayın, güneşin ve diğer gök cisimlerinin hareketleri aylar, yıllar öncesinden çok hassas biçimde bilinebildiği için Ramazan ayının başlangıç ve bitiminde bu yöntemin uygulanması maksadın hasıl olması bakımından daha uygundur.

Hz. Peygamber'den nakledilen tıpla ilgili birçok rivayet, hadis kaynaklarında mevcuttur.²⁰ Bunların bir kısmı halk sağlığıyla ilgili pratik tedbirler, bir kısmı da çeşitli hastalıklar için öngörülen tedavi yöntemleridir. Kuşkusuz Hz. Peygamber bir tabip olmadığı gibi, bu konuda da her şeyi bildiği iddiasında değildi. Aksine hastalanan arkadaşlarına kendi döneminin en bilgili hekimlerine gitmelerini önerirdi. Kendisi de tıpla ilgili bilgilerini hem bu hekimlerden hem de toplum içindeki konuyla ilgili bilgi ve tecrübe birikiminden edinmiştir.

¹⁸ Bkz. Müslim, "Tahare", 27.

¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 321.

²⁰ Bkz. Buhârî, "el-Merda ve't-Tıb"; Tirmizî, "et-Tıb"; Ebû Dâvûd, "et-Tıb" bölümleri.

Hz. Peygamber'in hastalıkların tedavisi konusunda yaptığı tavsiyelerin, önerdiği tekniklerin büyük bir kısmı günümüzde değişmiş, onların yerini yeni tedavi yöntem ve teknikleri almıştır. Örneğin, yaraları kızgın demirle dağlama yöntemi terk edilmiş, eski kan alma yöntemi olan hacamat, yerini yeni tekniklere bırakmıştır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in konu ile ilgili hadislerinde görülen ve kendi döneminin tıp bilgisi ve anlayışını yansıtan yerel unsurlar, her zaman değişmeye açıkken onun tedavi olmayı emreden ve en iyi hekimlere gitmeyi öneren yaklaşımları hiçbir zaman değişmeyecek evrensel mesajdır.

Kısaca, Hz. Peygamber'in örnekliğini her zaman ve zeminde yaşatıp canlı tutabilmek için onu ve insanlığa sunduğu mesajı doğru ve sağlıklı bir şekilde anlamak zorundayız. Bunun için şekilden çok öze, araçtan çok amaca, görünüşten çok maksada önem vermeli, Hz. Peygamber'in iman ve amel-i salih temelinde inşa etmek istediği ahlâklı bir toplum idealine ulaşmak için elimizden gelen çabayı göstermeliyiz. Vedâ haccında görevini başarıyla tamamladığına ashabını ve Yaratıcısını şahit tutan bir Peygamberin ümmeti olan bizlerin görevi de, onun bize bıraktığı İslâm emanetini en iyi şekilde korumak ve bu dini en güzel şekilde temsil etmeye çalışmak olmalıdır.